

Bojan Munjin

Regionalna kazališna mapa

Prvi put nakon dugo godina hrvatska kazališta počinju dobivati pregršte priznanja na tim festivalima, daleko više nego drugi i tako zapravo preuzimaju prvo mjesto po važnosti među kazalištima zemalja u okolici.

Onaj tko prati stanje pulsa međunarodnih kazališnih festivala u regiji zapazit će da se u posljednje vrijeme dogodila jedna zanimljiva i važna promjena. Naime, prvi put nakon dugo godina hrvatska kazališta počinju dobivati pregršte priznanja na tim festivalima, daleko više nego drugi i tako zapravo preuzimaju prvo mjesto po važnosti među kazalištima zemalja u okolici. Predstava *Generacija 91-95* Zagrebačkog kazališta mladih u režiji Boruta Šeparovića dobila je sve moguće pohvale na međunarodnom kazališnom festivalu MESS ove jeseni u Sarajevu, kao i na festivalu Wienerfestwochen u Beču, predstava *Buđenje proljeća* istoga kazališta proglašena je najboljom na vrlo prestižnom regionalnom festivalu u Užicu, dok je zagrebačka trupa *Bacači sjenki* osvojila nagrade na već legendarnom BITEF-u u Beogradu, kao i na spomenutom MESS-u, s trilogijom *Proces-grad, Ex-pozicija i Odmor od povijesti*. Ovom popisu treba dodati i zapažene nastupe predstave *Turbo folk* riječkoga HNK-a na međunarodnim festivalima u Berlinu, Beču i Budimpešti ove godine, europski uspjeh autora kao što su

Bobo Jelčić i Nataša Rajković, odnosno Ivica Buljan, kao i nagrade novijih predstava Kazališta "Gavella" (*San Ivanjske noći* i *Kaligula*). Na Sterijinu pozorju u Novom Sadu 2009. ostala je zapamćena gesta najpoznatije srpske glumice Mirjane Karanović i direktora BITEF-a Jovana Ćirilova koji su nakon predstave *Turbo folk* došli iz gledališta na pozornicu i poklonili se glumcima. Pitanje je kako se dogodio taj već epochalni hrvatski "klik" i kako je hrvatski teatar iz tradicije staromodne građanske drame prešao u ofenzivu s predstavama traumatičnih socijalnih tema, žestokog naboja i fragmentarne dramaturgije. Tajnu ovog uspjeha treba tražiti u činjenici da se jedan broj hrvatskih kazališnih autora okrenuo temama suočavanja s političkim i društvenim demonima sadašnjosti i nedavne prošlosti, koji postupak po definiciji ne trpi scensko uljepšavanje i intelektualnu anesteziju. Na planu sadržaja i poetske strukture ovi autori slijede nerv grubosti vremena s kojim se suočavaju pa njihove predstave prije nalikuju na neku vrstu borilačkih arena koje pršte od energije nego na građanski salon kazališta glavne struje. Razbijanje klasičnog pripovijedanja, osobno iskustvo kao predložak za dramu, improvi-

Na Sterijinom pozorju u Novom Sadu 2009. ostala je zapamćena gesta najpoznatije srpske glumice Mirjane Karanović i direktora BITEF-a Jovana Ćirilova koji su nakon predstave *Turbo folk* došli iz gledališta na pozornicu i poklonili se glumcima.

zacija, upad naturščika na pozornicu i multimedijalni scenski instrumentarij koji traumatičnu temu dovodi do krešenda – tipična su oruđa s popisa tog novog kazališnog senzibiliteta. Ako je beskompromisnost ovih hrvatskih autora ono što stoji na vrhu jezika vremena u svijetu modernog teatra i ako je to ono što današnja publika prepoznaje kao autentično i scenski bitno, kako u tom pogledu stoje drugi, barem kada se radi o teatrima i zemljama u okolici i regionalnim festivalima?

Za trenutačnu kazališnu situaciju u Srbiji vrijedi opaska najznačajnijeg kazališnog kritičara iz Beograda Ivana Medenice: "Kazališne kuće, kao što su Atelje 212, JDP ili Beogradsko dramsko pozorište, prave tek korektne predstave koje vas ne mogu uzбудiti na suštinski način, 'ne mogu vas izbaci iz hlača'. Nakon mnogih takvih predstava možete slobodno otići na dobru večeru." Ova ocjena znači da najbolje srpsko kazalište nije otišlo korak dalje od svojih tradicionalnih aduta kvalitetne glume i dobro skrojjenih komada. Autoritarni režim Slobodana Miloševića, ratovi i ekonomska blokada udaljili su mnoge kazališne ljude u Srbiji od šanse da upoznaju neke druge stilove i modernije kazališne poetike. Činjenica da 80 posto mladih ljudi u Srbiji nikada nije bilo u inozemstvu ima svoje porazne posljedice i u kazalištu. "Mi smo se čitavo jedno mračno desetljeće uspoređivali isključivo sami sa sobom", rekao je nedavno Branko Ćvejić, ravnatelj Jugoslovenskog dramskog pozorišta. Drugo, otvaranje bolnih i aktualnih tema na pozornicama u Srbiji nije se dogodilo na način kako je to učinio krug oko Olivera Frlića ili Boruta Šeparovića u Hrvatskoj. Nakon ubojstva reformskog premijera Zorana Đinđića, Srbija je zapala u neku vrstu depresivnog autizma, u politici i u kulturi, iz kojeg se nije izvukla do danas. Sve je to rezultiralo kazališnom atmosferom u kojoj se ne osjeća glad za novim ni prkos u otkri-

Turbo folk, HNK Ivana pl. Zajca, Rijeka

vanju tabu-tema suvremenog srpskog društva. U takvoj situaciji najznačajniji međunarodni kazališni festival BITEF u Beogradu tek je sjena onoga što je taj festival *novih tendencija* nekada bio. Već nekoliko godina na njega se pozivaju tek priznata imena ili vizualni spektakli, ali se vidi da u tom izboru nema prave strasti. Tradicionalno Sterijino pozorje, festival *domaće* drame u Novom Sadu, pokušalo je prije nekoliko godina obnoviti svoje dobre snage dolaskom već spomenutog Ivana Medenice za selektora ove manifestacije. Ovaj europski obrazovani teatrolog i nastavnik na beogradskoj Akademiji scenskih umjetnosti pokušao je uvođenjem predstava iz drugih

Generacija 91-95 Zagrebačkog kazališta mladih, režija B. Šeparović

država u program reanimirati ovaj već dosta staromodni festival, ali njegov je inovativni koncept trajao kratko. Nakon serije skandala, ostavki i miješanja dnevne politike u kulturni život, Medenica se morao povući i danas je Sterijino pozorje ponovno festival bez koncepta, sumnjive selekcije i oscilatornog programa.

Stanoviti konceptijski iskorak predstavlja kazališni festival u Užicu, koji postoji već petnaest godina i koji je od prije nekoliko godina postao regionalni. Grad Užice, koji je uskim cestama udaljen četiri sata od svakog većeg središta i skriven među planinama, ostao je pošteđen loše politike i uvijek je gladan dobrog teatra. Uz nastupe drugih kazališta iz regije, na njemu su u posljednje tri godine nagrade odnosili Kazalište "Gavella", Kerempuh i Teatar ITD, kao i riječki HNK.

Vrlo je teška kazališna situacija u Bosni i Hercegovini koju je pregazio jedan od najstrašnijih ratova što su se početkom 90-ih vodili na ovim prostorima. Pitanje je je li se ova zemlja ikada oporavila od toga, ali sigurno je da je ona danas nacionalno podijeljena i da kao država jedva funkcionira. Iz toga proizlazi da Bosna i Hercegovina u posljednjih petnaestak godina jednostavno nije imala mate-

Važan fenomen predstavlja činjenica da se hrvatsko kritičko kazalište nije rodilo u krilu repertoarnog građanskog teatra, nego prije kao zona otpora prema njemu.

rijalnih resursa, organizacijskih šansi i kulturalnih motiva da razvije pretpostavke za dobro kazalište. Puno kvalitetnih ljudi, pisaca, redatelja i glumaca, emigriralo je iz BiH, a domaće snage nikako da se konsolidiraju. Razjedinjen, siromašan i depresivan, bosanskohercegovački teatar posljednjih godina nema pravu kazališnu reprezentaciju koja bi bila regionalno ili europski relevantna. Tek godinu ili dvije unatrag stasali su mladi autori u BiH, među kojima na prvom mjestu treba istaknuti redateljicu Selmu Spahić koja je s diplomantima sarajevske kazališne akademije napravila nekoliko zapaženih predstava: *Usamljeni Zapad*, *Buđenje proljeća* i *Kako sam naučila voziti*. Ovi oskudni podaci ne znače da je ta zemlja izgubila potrebu za kazalištem. Festival malih i eksperimentalnih scena MESS, osnovan još 1960., obnovljen je nakon rata i 1997. postao je međunarodni kazališni događaj. Ovaj festival je polako, godinu za godinom, predvođen mladom ekipom organizatora na čelu s direktorom Dinom Musta-

Zaključno, na regionalnoj kazališnoj mapi moderna i kritička struja hrvatskog teatra otišla je najdalje. Društveno gledano, proboj hrvatskog (politički) provokativnog teatra poklapa se s činjenicom da je era hrvatskog nacionalnog romantizma završena.

fićem, kazališnim i filmskim redateljem, stvarao pretpostavke za kazališno središte europskog značaja. U tom smislu, može se reći da je ovogodišnji 50. MESS eksplodirao obiljem i kvalitetom programa. On je okupio autore koji bi svaki drugi festival samo poželio: došli su Frank Castorf, njegov Volksbühne i predstava *Kean*, stigao je Bob Wilson s predstavom *Posljednja Krappova vrpca* u kojoj i sam glumi, potom su došli Ian Lawers, Andriy Zhodak, Pipo Delbono pa onda Diego Debra, Paolo Magelli, Damir Zlatar Frey, Borut Šeparović, Oliver Frljić i drugi.

Postoji jedan paradoks kada se radi o bosanskohercegovačkoj vizualnoj umjetnosti. U zemlji koja je u posljednjih 20 godina desetostruko osiromašila, zbog rata i korupcije, film, koji je daleko skuplji proizvod od kazališta, prolazi daleko bolje nego teatar. Novi bosanski film s oskarovcem Danisom Tanovićem (*Ničija zemlja*), Pjerom Žalicom (*Gori vatra*) i Jasmiлом Žbanić, nagrađenom na festivalu u Berlinu (*Grbavica*), već je stekao debelu međunarodnu reputaciju, dok je bosansko kazalište jedva uspjelo stići do Zagreba. Zašto je tome tako? Postoji stanovita ironija u doživljaju tegobnog života i odnosa između kazališta i filma u ovoj zemlji. Često se, naime, može čuti od ljudi u BiH kako im je posljednjih 20 godina strelovito prošlo, u dramatičnim slikama, nalik filmskim pričama, koje su se u fleševima vrlo brzo izmjenjivale. Takav doživljaj stvarnosti, njegovu virulentnost, eksplozivnost i šizofrenost, kazalište kao puno sporiji medij teško može uvjerljivo reproducirati. Teatar je tradicionalno medij zbrajanja iskustva, intelektualne inventure i psihološke i etičke katarze. Takvo vrijeme za bosanskohercegovačko kazalište tek dolazi.

S druge strane, dva festivala u Hrvatskoj, Međunarodni festival malih scena u Rijeci i Festival svjetskog kazališta u Zagrebu, dobro pokazuju tu ambivalentnost nacionalnog teatra, između tradicionalnog i modernog. Festival u

Rijeci, diskretno, ali s neprestanom energijom istražuje i dovlači svježa redateljska imena kao što su Emma Dante, Viliam Dočolomansky ili Viktor Bodo ili pak otkriva mlade autore, od glumca i redatelja Saše Anočića iz Zagreba do Dušana Spasojevića, dramskog pisca iz Beograda i mnogih drugih. Zagrebački Festival svjetskog kazališta pak, u stanovitoj formi ohlađenog spektakla, želi dovesti velika i provjerena teatarska imena. U Rijeci vlada nepretenciozna atmosfera, ali na festivalu i oko njega sve ključa, dok je u Zagrebu prisutna ekstravagancija i pompa, ali nakon predstava publika šutke odlazi kući.

Zaključno, na regionalnoj kazališnoj mapi moderna i kritička struja hrvatskog teatra otišla je najdalje, dok su neka kazališta u okolnim državama osiromašila zbog rata i tranzicije, a ona treća zadržala su karakteristike tradicionalno dobre glume i nešto konzervativnije inscenacije.

Društveno gledano, proboj hrvatskog (politički) provokativnog teatra poklapa se s činjenicom da je era hrvatskog nacionalnog romantizma završena. Ovo razdoblje započelo je s plebiscitarnom željom hrvatskih građana za samostalnom državom početkom devedesetih, koja je plaćena agresijom, Domovinskim ratom, žrtvama i razaranjem. Nakon dvadeset godina državne samostalnosti, ispod površine nacionalnog ponosa pokazale su se tamne mrlje koje su govorile o prisutnosti korupcije, kriminala pa i zločina u dubinama te neovisne političke zajednice za kojom smo toliko čežnuli. Skandali, krađa javnog novca i rat u kojem je osim hrabrosti bilo i nečasnih radnji, preplavili su medije, a društvo bacili u razočaranje i apatiju. Eho ovakvog raspoloženja morao se odraziti i u kulturi.

Kazalište autora mlade i srednje generacije u Hrvatskoj preuzelo je između ostaloga i diskusiju u ovim temama mijenjajući pritom i scenski instrumentarij obraćanja gledalištu kao i poetski i žanrovski rukopis. Važan fenomen predstavlja činjenica da se hrvatsko kritičko kazalište nije rodilo u krilu repertoarnog građanskog teatra, nego prije kao zona otpora prema njemu. Blisko istini bilo bi reći da su podozriivost i stanoviti animozitet ova dva tipa teatra obostrano prisutni.

Zaključno, to novo kazalište, koje po svojoj energiji podsjeća, na primjer, na najbolje hrvatsko kazalište krajem šezdesetih, danas je najpotentnije u regiji. Na takvo kazalište nakon dužeg vremena s pravom možemo biti ponosni.